

KULTURHISTORISKA MILJÖER PÅ SKARPÖ

JANUARI - MARS 2004

Vaxholms stad
Samhällsbyggnadsavdelningen
/Britt-Marie Bredberg

Kompletterad av Britt-Marie Bredberg tillsammans med
stadsbyggnadsenheten, juli 2004

SKARPÖ ALLMÄNT

Ön är 3 km lång och 600 meter bred. Den ligger 4 mil från Stockholm landvägen och 1,4 mil sjövägen. Waxholmsbolaget AB angör bryggan Skarpöborg. Broförbindelse med Rindö.

Skarpö är i sin helhet klassat som Riksintresse för kulturmiljön, vilket innebär att den är värdefull för hela Sverige. Riksintressen är skyddade enligt Miljöbalken (SFS 1998:808): "Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön..." (3 kap, 6§).

Sommargästerna var inte först på Skarpö!

Ca 1000 e.Kr. hade nästan hela Skarpö stigit ur havet. Likväl finns här inga kända fornlämningar men det torde varit ett välbesökt fiskeskär ända sedan stenåldern, där man kunnat få fisk, sjöfågel och fågelägg. Öns högsta parti är 42 meter och ligger vid Skarpöborgshöjden. Utsiktsberget vid Trälhavet är 34-35 meter högt.

1518 hade danskarna retirerat och hade en uppsamlingsplats på grannön Stegesund. Det blev strider 1522 och en del fångar dränktes i Trälhavet och begravdes på Skarpö.

1628 var 5 personer mantalsskrivna på ön. Antalet kor och kvigor var 15 st och åkern 10 ha. Marken låg under Väster Skägga gård på Vermdö.

1719 fick en pensionerad vaktkarl från Vaxön Erik Gabrielsson köpa skattehemmanet Skarpö, som var nedbränt av ryssarna under deras härjningar i Stockholms skärgård den sommaren.

Från den 26 augusti 1771 finns en dokumenterad jorddelning av Skarpö, då följande andelar skapades:

- A. Lindström
- B. Lars Wirström, rådman i Vaxholm
- C. Jonas Månsson
- D. Mats Elgs dotter Greta Elg, för vilken Lindström var förmyndare
- E. Anders Andersson i Myttinge på Vermdö
- F. Hans Erson å sin hustru Anna Jansdotters vägnar.

Skiftena var:

1. Södra gårdet, sand och lerblandad jord
2. Norra gårdet, lermylla, sandblandad lerjord
3. Storvreten, lerjord av varierande jord
4. Lillvreten, sand- och mullblandad lerjord, ängsmark
5. Lillängen, bördig sidländig hårdvall
6. Ängen på skogen, hög- och sidlänt hårdvall
7. Österängen, mer eller mindre bärande hårdvall, kärrvall, hassel, al, björk och vidje

Försörjningsmöjligheterna förbättrades. Nu utökade man odlingsbar jord genom svedjebbruk och stenbrytning. Det fanns mulbete för får, getter, oxar, kor och hästar, skog, fiske i Trälhavet med notvarper på fyra ställen runt ön samt kvartsbrytning på två ställen - vid Skarpö gruva och Lyckedal. Skogen nyttjades för virke till byggnader och gärdesgårdar.

Av den bofasta befolkningen var många fiskare eller fiskebönder. Totalt fanns som mest ett tjugotal fiskelag om ca 2 personer. Notfisket var noga utskiftat så att alla som var inriktade på fisket fick sina möjligheter. Fiskandet skedde både i Skarpöns närhet och långt ut i skärgården beroende på fiskens förflyttningar. Men ofta var tillgången vid Skarpö mycket god.

Kammarholmarna (Stora och Lilla Kammarholmen) och Kyrkogårdsön användes som gemensamma betesmarker.

På 1850-talet startade båttrafiken med Waxholmsbolaget. De hade även båtar för gång i is. Det blev konkurrens mellan rederierna. För en biljettkostnad av 25 öre kunde man även få mat ombord.

1854 skedde laga skiftet som delade ön i tre delar, vilket sedan ledde till ytterligare hemmansklyvningar.

1869 kom den första sommargästen till ön. Det var Sotarmästaren Carl Johan Meck, från Stockholm som byggde på Lilla Kammarholmen, vilken upplåtits på 30 år. Så sakta började jordbruksmark säljas av till stockholmare

1870 fanns följande hemmansägare:

1. Kronolotsen Joh. Peter Österman, Vaxholm	1/8 mantal
2. Jan Olsson	3/8 "
3. Joh. Magnus Magnusson	1/4 "
4. Joh. Wirströms sterbhus	1/4 "

1881 års Förordning om hemmansklyvning och jordavsöndring tillät avsöndring av 1/5 av jorden från skattehemman.

1884 köptes en hemmansdel av Skolföreståndaren J.O. Lindgren, Stockholm, varav en mindre del - Norrängen - såldes till Konsul Edward Lindström.

1895 var 5 lägenheter (tomter) avsöndrade till sommargäster.

1899 köpte advokaten, sedermera vice häradshövdingen Birger Svenonius (1870-1952) magister J.O. Lindgrens ägor Storvreten och marken väster om linjen från Utsiktsberget till Källviken. Detta kom att utgöra Skarpöborg.

1900 fanns tre ångbåtsbryggor som trafikerades.

1902 styckar Birger Svenonius Skarpöborgsområdet i 107 lotter.

1903 köptes stora områden av direktör Henrik Thure Cedergren och husgrundläggaren Anders Andersson.

1906 meddelade Birger Svenonius att så gott som samtliga tomter var sålda. Vägar, allmänna brunnar och en del privata brunnar var också klara.

1911 bildades Skarpö söndagsskoleförening.

1922 invigdes Missionshuset. Det användes för söndagsskola, gudstjänster och av Skarpöborgs förvaltningsnämnd för möten.

1928 elektrifierades ön.

1930-tal var Skarpö en av de tätaste befolkade sommarorterna.

1940-talet började man borra brunnar, vilket medförde att de gamla grävda brunnarna sinade under torra somrar.

1944 invigdes Skarpö brandkår av landshövding Karl Levinsson. Det var en 10-15 mans frivilligbrandkår. Chefen var Adolf Kaiser som också ordnade det ekonomiska. Ortsbefolkningen fick som frivillig arbetsinsats bygga brandstationen. 100 kvadratmeter mark ställdes till förfogande av ägaren Magnusson på Skarpö gård. Brandkåren var uppdelad i 1 brandchef, 1 vice brandchef, 2 motorskötare, 11 slangpersonal. På 1960-talet överfördes brandkåren till KA1 på Oscar Fredriksborg på Rindö. Brandstationen såldes.

1945 byggdes den första flytande gångbron över till Rindö. Den fanns på plats från 1 maj till 1 september. Så småningom sattes det upp ett räcke så att man inte skulle halka. Lite senare kom en pontonbro. Det var ingen bro för bilar men små bilar åkte över på egen risk.

1950-talets början drogs en vattenledning från Garnsviken i Österåker över Resarö till Skarpö, Rindö och Vaxholm.

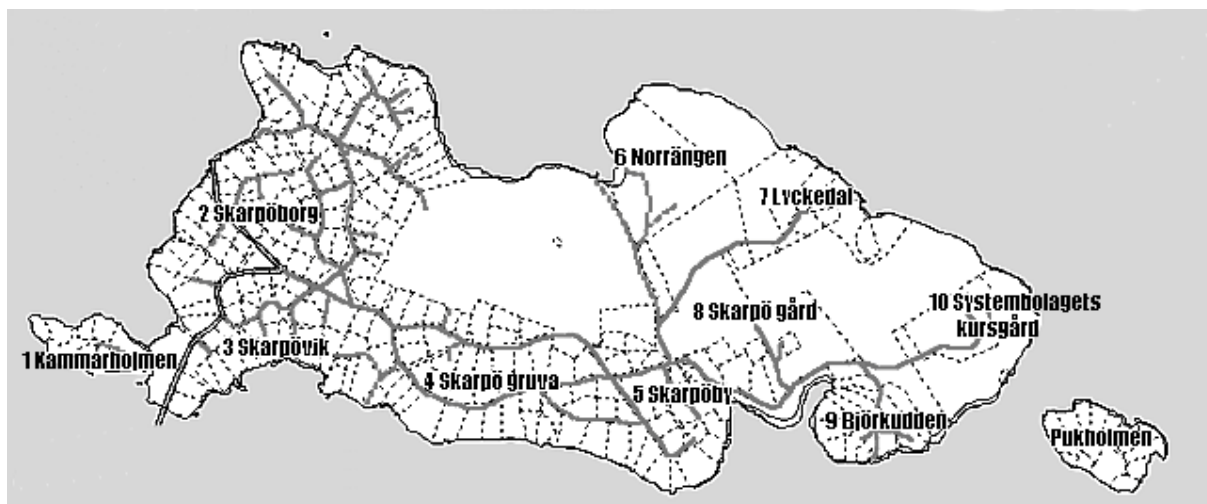
1956 invigdes den befintliga bron till Rindö. Då bildades också vägföreningen. Kostnaderna för bron blev 110.000 kr.

1968 bildades Skarpö vänner, en idéell och kulturell förening som inkluderade fastboende och sommarboende, Skarpöborgs Fastighetsägarförening, Skarpö Vägförening, Skarpö Elektriska Distributions AB, Skarpöbyområdet

1983 fanns 200 bofasta. (som minst har funnits 50 bofasta)

2000-talet, ca 40% permanentboende.

OMRÅDESINDELNING PÅ SKARPÖ

1 KAMMARHOLMEN

Kammarholmarna bestod av Lilla och Stora Kammarholmen. Lilla Kammarholmen är den där brofästet ligger.

Holmarna nyttjades samfällt av gårdarna på ön för kreatursbete.

1705 hade ett batteri som ingick i försvarsanläggningarna runt Vaxholm byggts.

1808 utökades anläggningen med 16 st kanoner. Det ansågs kunna skydda infarten till Stockholm.

Senare kom starkare kanoner.

1870 lades detta batteri ned.

Redan 1869 hade Skarpös första sommargäst kommit. Det var Sotarmästare Carl Johan Meck från Stockholm som upplåtits Lilla Kammarholmen på 30 år. Här fanns då en brygga för passbåtar.

Vattnet vid Kammarholmarna var fiskrikt; på bl.a. gäddor. Många fiskare hade sitt arbete och sina stugor i närheten.

Här bröt man också is till affären och till sommargästerna. Man körde med 6 hästar och en man på varje kälke. Isen såldes på sommaren till alla som hade isskåp och en del sommargäster hade egna isstackar.

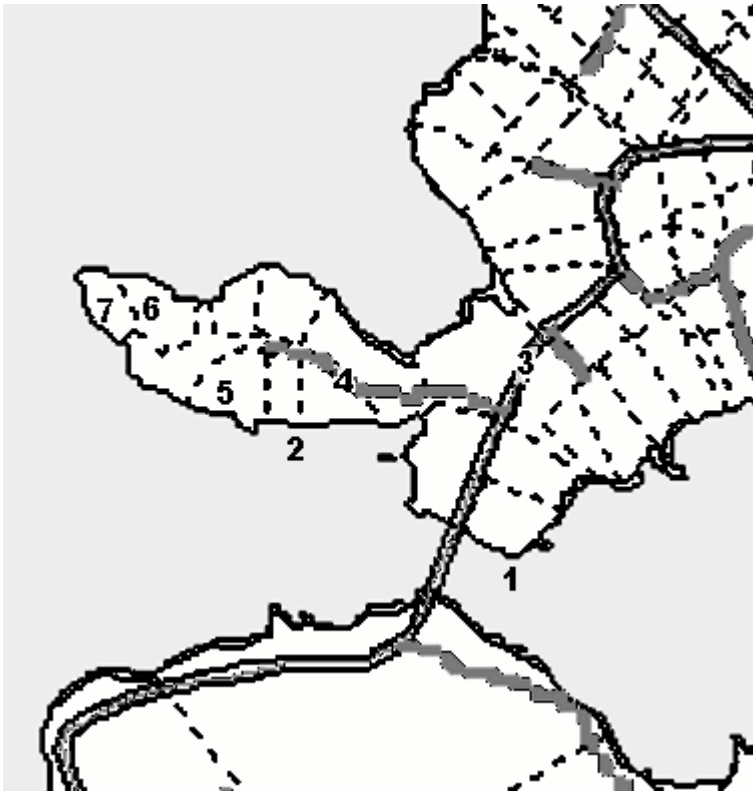
Vintervägen Vaxholm-Stegesund gick via Stora Kammarholmen. Man spelade även bandy här liksom på maren vid Björkudden på sydöstra Skarpö.

Mor Matilda - drottningen av Skarpö - Matilda Ljunglöf född 1859 vid Norrhamnen i Vaxholm, bodde i en stuga med sin man, anställd på ön, på berget mot Kammarholmsviken. De hade en liten stuga med takloft samt en brygga vid stranden. De fick 2 flickor och 5 pojkar. Familjen bodde i loftet på sommaren när stugan hyrdes ut. Matilda tvättade åt sommargästerna. När Stora Kammarholmen i slutet av 1800-talet avsåldes för 5.200 kr, fick familjen Ljunglöf flytta till bakom berget, där samma stuga byggdes upp igen.

Kanalen mellan Skarpö och Lilla Kammarholmen växte igen mer och mer. Det fanns en liten bågbro över vattnet. I modern tid har man fyllt med röjningsmaterial och storsten efter sprängning för vattenledningen som går över ön. Allt kördes dit, så nu finns ej längre plats för gäddornas lek.

1956 byggdes den nuvarande bron från Rindö med brofästet på Lilla Kammarholmen.

En del hus ligger högt, medan andra ligger lågt. Husen följer terrängen föredömligt. Intressant är att de båda äldsta husen (nr 5 och nr 6) förmodligen hörde ihop innan detaljplan upprättades och Stora Kammarholmen styckades upp i 7 bostadsfastigheter, utöver stamfastigheten, i slutet på 40-talet.

- 1 Lilla Kammarholmen
- 2 Stora Kammarholmen
- 3 Skarpövägen
- 4 Kammarholmsstigen
- 5 Skarpö 1:348
- 6 Skarpö 1:386
- 7 Skarpö 3:185

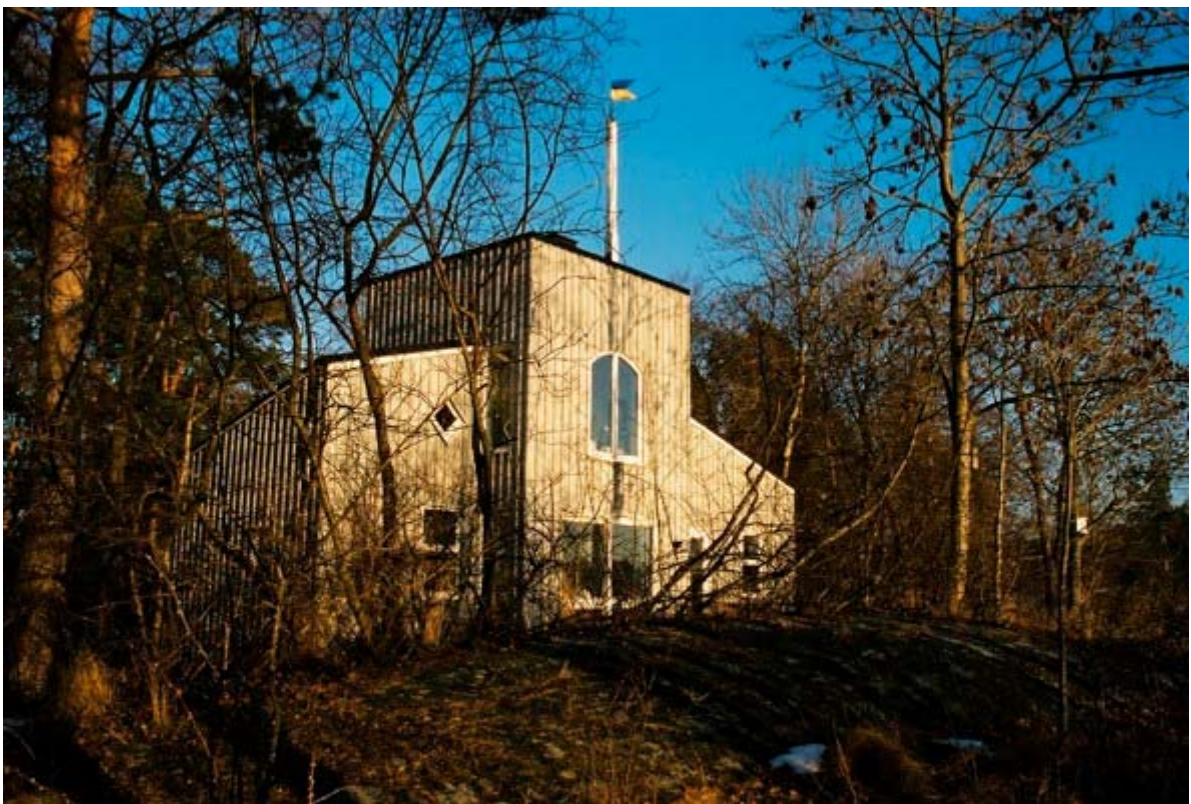
1 & 2 Mot Kammarholmen från Rindö Redutt i S.

5 Skarpö 1:348, fr V.

6 Skarpö 1:386, fr V.

7 Skarpö 3:185, villa byggd 1988, fr V.

2 SKARPÖBORG

På 1600-talet fanns här kapell och kyrkogård. Det besöktes av vaxholmsborna, eftersom de hade närmare hit än till Östra Ryd som de formellt tillhörde.

1670 sänktes ett fartyg av Vasas storlek i Stegesundet mot Trälhavet. Det fick ligga som spärr i försvarssyfte i flera år.

På karta från 1771 finns en krog här. Då fanns 10 krogar på sträckan Karlholmsfjärden-Stockholm 1802 finns en väderkvarn som troligen markägaren Wirström byggt. Den torde ha legat på bergsudden vid Hallmans Allé, och stod som ett landmärke för sjöfarare. Vid slutet av 1800-talet revs den. En kvarnsten lär finnas kvar på en fastigheten i närheten. Troligen låg krogen, kapellet och kyrkogården i detta område. Man vet att krogen 1825 hade utskänkningstillstånd av mat och dryck; men ej övernattnig.

1859-1900 fanns en skola som är bevarad och omvandlad till bostadshus (Hallmans Allé/Gamla Skarpövågen) Alldeles väster härom låg en borstbindarverkstad som även den finns kvar men nu är om/in- och tillbyggd. Man inhyste 'vanartiga och efterblivna' barn som fick arbeta under mycket svåra förhållanden. Öbefolkningen kallade det 'trasskolan'. Rykten gick om att barnen straffades i fängelsehålor under huset. Skolan lades ner efter ca 10 år.

De bostäder som fanns innan exploateringen på det tidiga 1900-talet, var stugor som arbetarna på de olika bondgårdarna byggt sig. Man kunde leva på lantarbetet i kombination med litet fiske och en hushållsgris. Litet senare uppstod även en varvsrörelse.

Birger Svenonius (1870-1952) advokat och sedermera häradshövding köpte 1889 en hemmansdel på Skarpö. Då fanns knappt 10 sommarvillor där. Ägostyckningen var 1902 och resulterade i 107 lotter/tomter med en genomsnittstorlek på 3 100 kvadratmeter (för tiden ganska små tomter). Två eller tre andra hemmansdelar köptes 1903 av direktör Henrik Tore Cedergren och husgrundläggaren Anders Andersson som delades i mer än 100 lotter. Cedergren var den kände uppfinnaren och telefondirektören som 1883 hade bildat allmänna telefonbolaget i Stockholm. Det hade alltså tillkommit mer än 200 nya tomter på några år. När man behövde ett säljande namn för området döptes detta till Skarpöborg. Birger Svenonius anlägger vägar, bryggor, båthamn och badhus och bygger själv ett 40-tal villor som han säljer. Han ser ön som en hälsoort. högluftshem och societetshus planeras; vattnet är renare än innanför Vaxholm. Han sätter in en ångbåt i lokaltrafik med Vaxholm. Svenonius, som även exploaterade Ytterby på Resarö, hade på 10 år sålt alla sina tomter. En villaägareförening var bildad när Svenonius avvecklade. Den inkluderade både sommargäster och bofasta. Föreningen hade ansvaret för skötseln och underhåll av bryggor, båthamn, allmänt badhus och kommunal brunn.

Flera av villorna på Skarpöborg ritades av arkitekten och stadsplaneraren Per-Olof Hallman (1869-1941). Det är han som är 'hallmanplanens' skapare. Han bodde själv på Persbo vid Hallmans Allé, som är ett typiskt exempel på sommarvillorna i tidens anda. Det är ett mellanting mellan en herrgårdsbyggnad och en lantlig stuga. Hallman: "Grannlåtssalongerna på landet äro fullkomligt överflödiga". En annan arkitekt Georg Hagström (1865-1918) byggde sig Lillgården som granne till Hallmans. Här har förstukvisten doriska kolonner. Det fanns andra villor med betydligt enklare standard men man kunde få tre rum, kök, verandor och vindsrum för 2.500 kr. Husen byggdes av lokal arbetskraft. 1909 vid Storstrejken köpte många snickare tomter och byggde villor på Skarpöborg.

Typiska sommarhus på Skarpöborg är den rektangulära villan, ibland med torn, ibland i fornnordisk stil. Jugendstilen blandar sig med nationalromantiken och bildar ibland en klassicerande nationalromantik. Den nationalromantiska ornamentiken med målade eller snidade blommor och djurmotiv förekom mest på de arkitektritade villorna. Fönsterluckor och verandabariärer med hjärtan eller utskurna geometriska motiv finns dock även på de arkitektritade villorna och bidrog till det robusta och bondska utseende som många av dessa hade.

Vid stränderna låg de pampiga villorna med torn, punschverandor och snickarglädje. De svårsålda, backiga tomterna köptes upp av brädgårdsägare som lät bygga stora hus på spekulation. Området bebyggdes snabbt med exempelvis:

Frithiof Dahls villa, ritad av Erik Lallerstedt (eller Folke Zettervall) med interiöra väggmålningar av Vicke André.

Grosshandlare Adolf Kaiser köpte 1919.

1904 fanns ca 50 medlemmar i Tomtägareföreningen, mestadels affärsmän och högre tjänstemän från Stockholm. 1925 fanns 68 medlemmar i föreningen. Man planerade en gemensamhetslokal/paviljong och Per-Olof Hallman skissade på det men det realiserades aldrig.

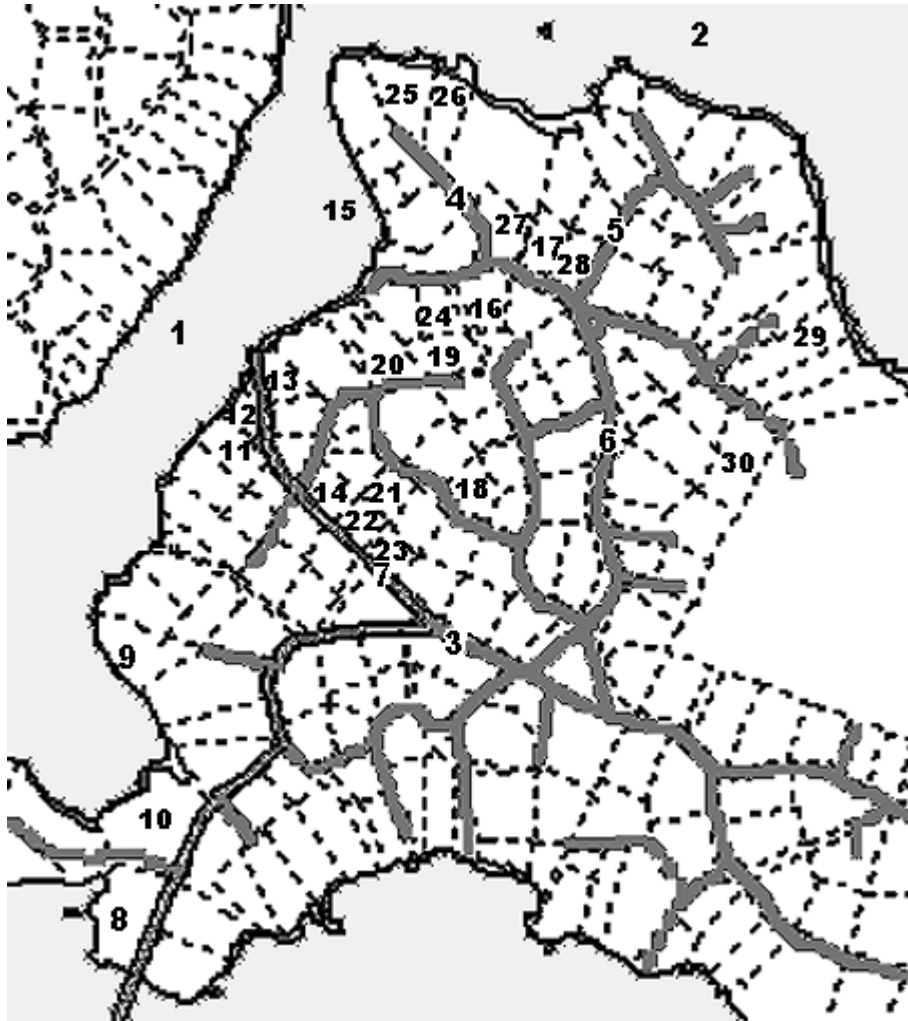
Den kraftigt ökade befolkningen sommartid medförde att affärsidkare startade verksamhet. Hjort från Vaxholm hade Skarpö Speceri- och Delikatessaffär (från 1900 till slutet av 1970-talet med många olika ägare). Det fanns Mjölkstånd vid Telefonbryggan, där också telefonstationen låg. Pressbyrå fanns vid Skarpöborgsbryggan.

Sommargästerna medförde tjänstefolk som trädgårdskullor, mamseller, kokerskor, pigor m.fl. För dessa byggdes en dansbana i Tennisparken. Hit kom ofta matroserna från Rindö och oroligheter mellan dem och traktens pojkar kunde uppstå. Då rev bagarmästare Henrik Lyberg tillsammans med andra villaägare ned dansbanan och byggde istället en tennisbana på platsen, där en speltid kostade mycket pengar! 1900 byggde man ett badhus vid Trälhavet. Ett 30-tal villaägare hade ingen egen badstrand och de ville bilda ett badsällskap och bygga ett mindre badhus. 1922 revs detta. Därefter fick man bada vid det nuvarande Utsiktsberget med bondens tillstånd.

Den fasta ortsbefolkningen blev också ganska stor. På 1920-talet fanns ca 50 barn och ungdomar. Man arbetade med jordbruk och fiske och utförde tjänster som trädgårdsskötsel och väghållning åt sommargästerna. På sommaren bar man vatten till dem som inte hade egna brunnar och rodde ibland folk till Vaxholm mot 50 öres betalning. Ibland uppstod motsättningar mellan sommargästerna och de fastboende.

På 1930-talet fanns 5 taxibåtar på Skarpö. Det var båtsäsong till isen lagt sig, vilket gav varvsägarna arbete. Johan Emil Lind hade sjödroskstation på Skarpö. Han byggde Sveriges första motorbåt. En vacker sommardag 1901 låg hans motorbåt i Vaxholms hamn och inbjöd passagerare. Johan Lind var segelsömmare till yrket. Alla hans båtar hade namnet Compis.

Sommarvillornas tomter i Skarpöborg har nästan uteslutande utformningen av skogstomt med tall och gran och lövträd istället för en tuktad trädgård. Husen är placerade högt i den kuperade terrängen och har därmed också ett torrt och hälsosamt läge; inte tätt invid vattnet utan på något avstånd så att betraktaren skulle få ett långt perspektiv över landskapet. Låga, enkla staket markerar överallt tomgränserna.

1 Stegesundet	16 Skarpö 1:176
2 Trälhavet	17 Skarpö 1:48
3 Skarpövägen	18 Skarpö 1:268
4 Hallmans Allé	19 Skarpö 1:77
5 Norins Backe	20 Skarpö 1:80
6 Gamla Skarpövägen	21 Missionshuset
7 Skarpöborgsbacken	22 Skarpö 1:119 + Missionshuset
8 Skarpö 1:12	23 Skarpö 1:118
9 Vy från Kammarholmen	24 Skarpö 1:78
10 Skarpö 1:139 - 1:141	25 Persbo
11 Skarpö 1:96	26 Skarpö 1:31
12 Skarpö 1:106	27 Skarpö 1:122
13 Skarpö 1:82	28 Tennisbanan
14 Skarpö 1:120	29 Från Gamla Skarpövägen mot Skarpö 1:40,
1:356, 1:355
15 Från Skarpöborgs brygga mot Hallmans Allé	30 Skarpö 1:53

8 Skarpö 1:12, fr N.

8 Skarpö 1:12, fr Ö.

9 Från Kammarholmen i SV mot Skarpö 1:147, 1:146, 1:145 & 1:142.

10 Skarpö 1:139-1:141, fr SV.

11 Skarpö 1:96, fr Ö.

12 Skarpö 1:106, fr SÖ.

13 Skarpö 1:82, fr SV.

14 Skarpö 1:120, fr SV.

15 Från Skarpöborgs brygga mot Hallmans Allé. Skarpö 1:29, 1:28, 1:30, 1:31, 1:345, 1:23 & 1:25, fr SÖ.

16 Skarpö 1:76, fr NV.

17 Skarpö 1:48, fr SV.

18 Skarpö 1:268, den högsta punkten på ön, fr V.

19 Skarpö 1:77, fr S.

20 Skarpö 1:80, fr SÖ.

21 Skarpö 1:87, f.d. Missionshuset, invigt 1922, fr SÖ.

21 Privatbostad sedan 1967. Relativt oförändrad interiör. Entrén flyttad från det högra fönstrets plats.

22 Skarpö 1:119, ovanför ligger f.d. Missionshuset Skarpö 1:87, fr S.

23 Skarpö 1:118, fr SV.

24 Skarpö 1:78, fr V.

25 Skarpö 1:30, Persbo, fr S.

26 Skarpö 1:31, fr S.

27 Skarpö 1:122, fr SV.

28 Tennisbanan vid Gamla Skarpövägen, fr SÖ.

29 Från Gamla Skarpövägen mot Skarpö 1:40, 1:356 & 1:355, fr S.

30 Skarpö 1:53, fr S.

3 SKARPÖVIK

Storvreten låg vid Skarpövik och kallades Bond-Olles kornbod. Där gavs rikliga skördar tack vare ett speciellt mikroklimat.

Brygga för passbåt och ångbåtar kom på 1850-talet.

Skarpövik hade ett relativt stort fiskeläge. Man fiskade med skötar och not, bl.a. mycket strömning. Det fanns tio båtlag fiskare bara vid Rindösundet.

På 1920-talet kom båtvarv vid stranden mot Rindösundet/Skarpöviksområdet.

Tore Johansson, författaren till ”En skarpöpojke berättar”, rodde på 1930-talet mellan Norrhamnen i Vaxholm och Skarpövik på 12 minuter.

Den första gemensamma platsen för majstången var vid Skarpövik

Den befintliga bebyggelsen utgörs dels av sommarvillor i måttfull träarkitektur i 1½ plan, dels av egnahem - blandat 1-plans och 1½-plans - troligen med ursprung i fiskeläget. många av dessa är under ombyggnad. Egnahemmen har alla små anlagda trädgårdar med fruktträd, buskar och rabatter med bl.a. exotiska träd som valnöt. Låga, enkla staket markerar tomtgränserna.

- 1 Skarpövägen
- 2 Skarpöviksvägen
- 3 Skarpö 1:61
- 4 Vy från Skarpö 1:61

3 Skarpö 1:61, Cigarhandlarens lusthus, fr S.

3 Skarpö 1:61, fr SÖ.

4 Vy över Skarpövik, fr Ö. Skarpö 1:63, 1:10, 1:129, 1:130 m.fl.

4 Vy fr Ö.

4 SKARPÖ GRUVA

Gruvan var i drift ca 1850-1900. Man bröt fältspat och kvarts som exporterades till Tyskland på pråmar.

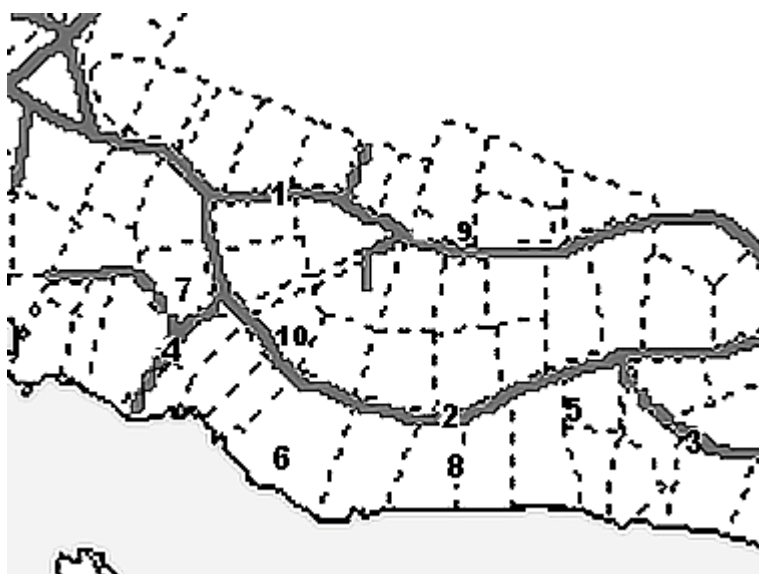
Skarpö gruva hette 1898 Johanssons gruva. Johansson var polis i Vaxholm och hade ansvar för verksamheten.

Den s.k. Gruvskogen avsöndrades efter första världskriget från Skarpö gård. Marken styckades upp i 25 tomter. Vägar byggdes inom området. Jordbruksmarken minskade och en del av den gamla bebyggelsen som tillhört jordbruket försvann.

Gruvhålet är nu igenfyllt. Nybyggnation av småhus pågår i dess omedelbara närhet.

Bebyggelsen utgörs av stora sommarnöjen på mot vattnet sluttande naturtomter; egna hem från tidigt 1900-tal; villor från 1960 och senare. Strax väster om avfarten till Nedre Gruvskogsvägen växer nya åretruntvillor fram. Utefter Skarpövägen finns till övervägande del sportstugor från 1900-talets första hälft.

Norr om Skarpövägen ligger den lilla men mycket karakteristiska brandstationen från 1944 .

- 1 Skarpöbyvägen
- 2 Gruvskogsvägen
- 3 Nedre Gruvskogsvägen
- 4 Källviksvägen
- 5 Gruvan
- 6 Skarpö 1:229
- 7 Skarpö 1:227
- 8 Skarpö 1:212 & 1:211
- 9 f.d. brandstationen
- 10 Skarpö 1:231

6 Skarpö 1:229, byggt 1920, fr S.

7 Skarpö 1:227, fr SÖ.

8 Skarpö 1:212, Båtupplägning fr V.

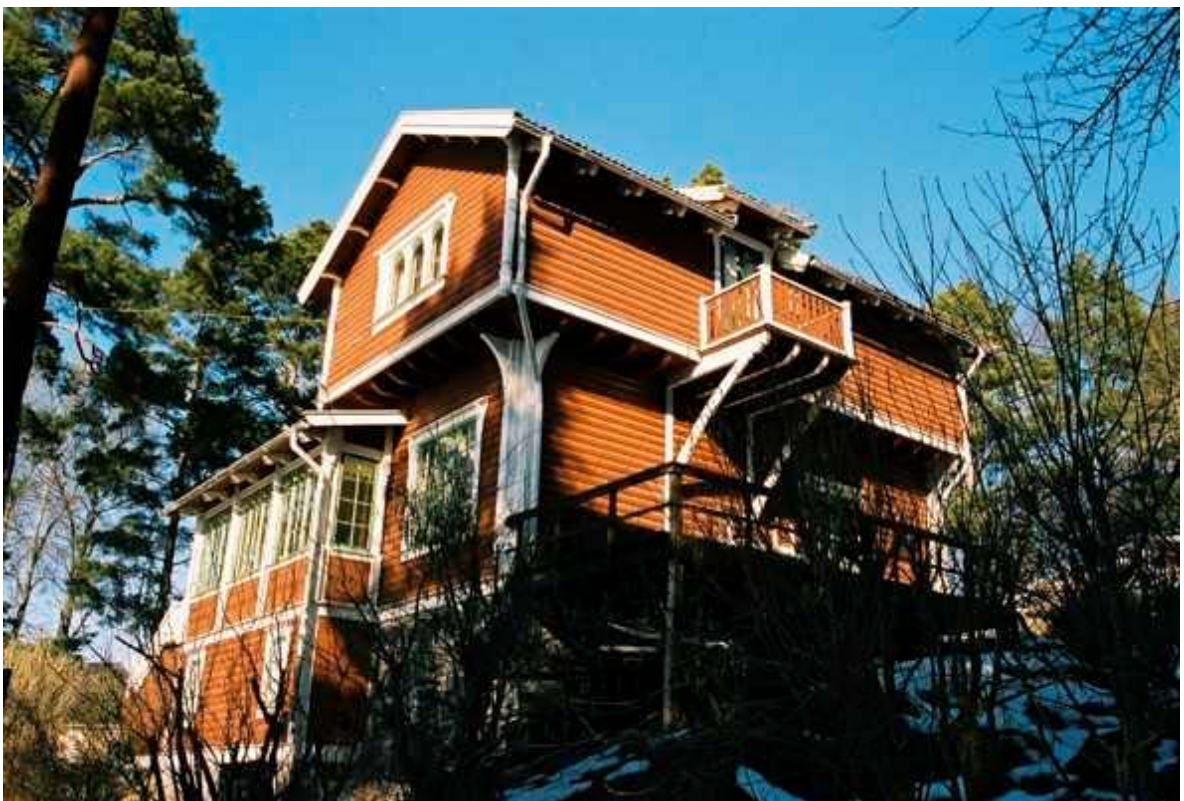

8 Skarpö 1:211, fr N.

9

Skarpö 1:341, f.d. brandstationen,
i bruk 1944-1960-tal, fr V.

10 Skarpö 1:231, fr SÖ.

5 SKARPÖBY

1628 var 5 personer mantalsskrivna på Skarpö med 15 st kor och kvigor, 10 ha åker. Den brukningsenheten låg på Skarpöbyområdet.

Vid den första jorddelningen 1771 kom Anders Andersson från Myttinge på Värmdö hit till Skarpöby. Han är farfars farfar till den nuvarande ägaren Einar Magnusson. Han och hans ättlingar blev också nämndemän vid tinget.

Sonsonen hette Magnus Magnusson. Hans son Albert Magnusson deltog aktivt i livet på ön. Han ställde upp med två höskrindor, så att alla barnen fick åka med till midsommarstången första hälften av 1900-talet. Ordföranden i Skarpöborgs villaägareförening 'Bagarn' fyllde år denna dag och barnen fick hurra för honom från skrindan. Albert Magnusson iordningställde en fotbollsplan på en ängsplätt i närheten av logen på sin gård.

1967 ville man sälja gården till Vaxholms kommun för att bygga en campingplats på ägorna. Protesterna blev högljudda och projektet kom aldrig tillstånd.

Skarpö gård delades på 1980-talet. Magnussons bor i de gamla husen.

Sedan gammalt har man en brygga för passbåtar.

Tidig sommarvillbebyggelse uppstod i slutet av 1800-talet i norr på Konsul Edward Lindströms Norrängen och i söder Mässingshandlare Johan Erik Åkerbergs Eriksberg.

Författaren och predikanten Sven Lidman skrev sina memoarer i byn.

Många av de äldre, kulturhistoriskt intressanta mangårdsbyggnaderna och ekonomibygnaderna finns kvar. Man kan ana den gamla bystrukturen även om bebyggelsen kompletterats kraftigt under senare år. Ekonomibygnaderna ligger dock förhållandevis spatiöst och avskilt på motsatt sida Skarpövägen. Vyn från Norrängen ger den bästa upplevelsen av den gamla bystrukturen.

Ett gammalt brukningscentrum finns kvar med en stor fruktträdgård väster om Skarpöbyväg.

Bebyggelsen utgörs i övrigt av sommarnöjen vid stranden samt av ett starkt expanderande område mitt i byn med helt nya typhus för åretruntboende.

- 1 Skarpövägen
- 2 Lyckedalsvägen
- 3 Nedre Gruvskogsvägen
- 4 Skarpöbyväg
- 5 Skarpö 1:13, Skarpö bys senaste mangårdsbyggnad
- 6 Skarpö 1:179
- 7 Skarpö 1:255, sommarnöje från 1800-talet som införlivades med gården 1930 av familjen Magnusson
- 8a Skarpö 1:336, Skarpö bys äldsta mangårdsbyggnad
- 8b Skarpö 1:335, Skarpö bys näst äldsta mangårdsbyggnad
- 8c Skarpö 1:170, bostadshus som en gång varit byskola
- 9 Vy över byn från söder
- 10 Vy över byn från Norrängen
- 11 Skarpö 1:164
- 12 Skarpö 1:16
- 13 Skarpö 1:132
- 14 Skarpö 1:290, Östergården

5 Skarpö 1:13 & 1:255, Västergården, fr SV.

5 Skarpö 1:13, fr SV.

5 Skarpö 1:13, ladugård och loge, fr S.

5 Skarpö 1:13, det gamla boningshuset på Västergården, fr Ö.

6 Skarpö 1:179, fr SÖ.

7 Skarpö 1:255, Västergårdens huvudbyggnad, fr SV.

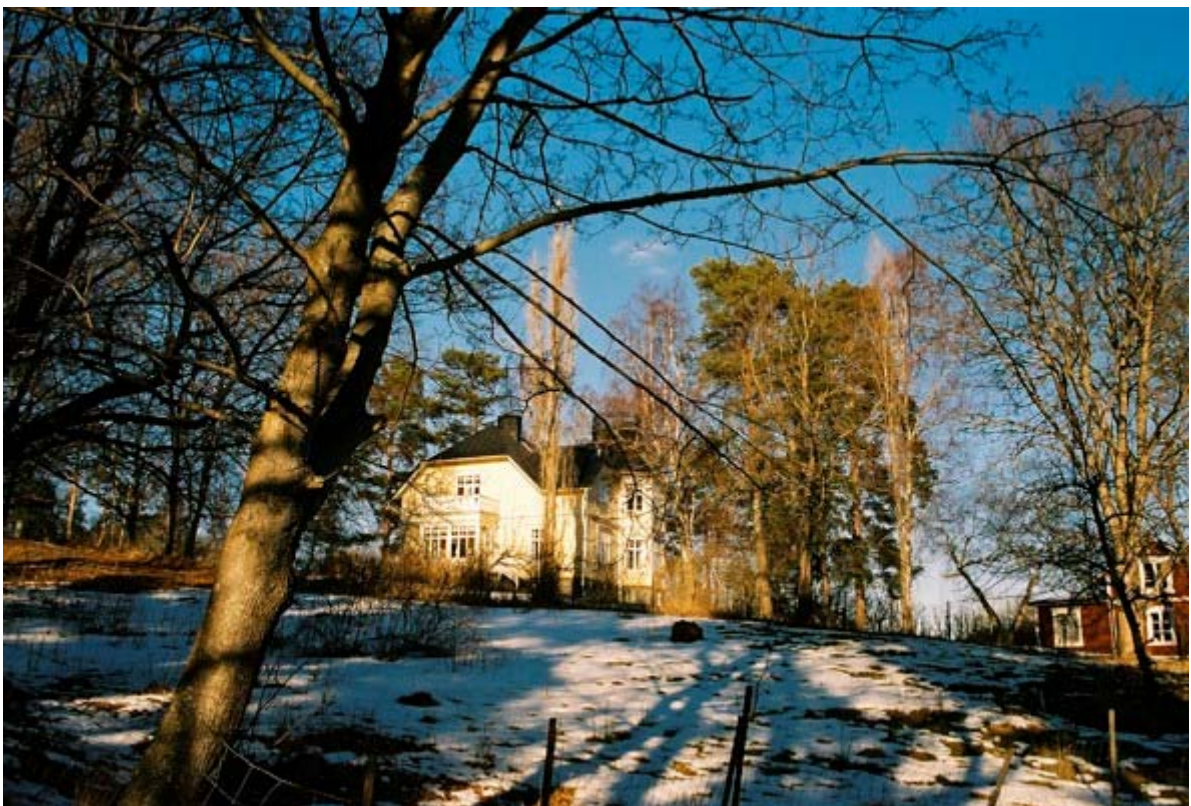
8 Skarpövågen, fr NÖ. Skarpö 1:336, 1:335 & 1:170, gamla hus vid Östergården.

9 Vy över Skarpöby med nybyggda villor, fr S.

10 Vy fr norr mot Samfällighet 1.

11 Skarpö 1:164, sommarvilla fr S.

11 Skarpö 1:164, fr V.

12 Skarpö 1:16, Eriksberg, byggt i slutet av 1800-talet, fr S.

13 Skarpö 1:132, fr S.

6 NORRÄNGEN

Författaren Bengt Söderbergh skrev 1959 om Norrängen bland annat att det var "En stockholmsbagares dröm om ett eget Trianon på den yttersta udden mot Trälhavet... Villan uppförd i slutet av 1880-talet med försök till en trädgård à la française med Buxbom och skulpturer av Diana och Hermes."

1884 köptes en hemmansdel av skolföreståndaren J.O. Lindgren, Stockholm, varav en mindre del såldes till konsul Edward Lindström (konsultiteln köpt av Chile). Villan i italiensk stil lät han bygga åt sig 1892. Han var en stor konstälskare.

Villan omges av en vacker park där de vita statyerna av nakna små gudagestalter ur myten står tätt bland exotiska italienska träd, växthus, vattenanläggningar, paviljonger och gäststugor.

Lindström sålde sommarnöjet på 1920-talet. På 1930-talet auktionerades det ut med inventarierna. Den nye ägaren lät det förfalla. 1959 köptes fastigheten av chefen för läkemedelsbolaget Wihlborg; uppfinnare av automater. Han rustade och kompletterade anläggningen, med bl.a. swimmingpool och en kräftdamm m.m.

Bland villorna från 1800-talets senare del har Norrängen sin särprägel i behåll. Mycket av byggnadens ursprungliga form och dekorationer kan fortfarande upplevas. Tandsnittet i fasadlister under takfoten och den målade frisen med gripars anas än. Takörnar och baldakiner är tillbaka.

- 1 Lyckedalsvägen
- 2 Utsiktsberget
- 3 Norrängsviken
- 4 Villan

4 Skarpö 1:10, Norrängens huvudbyggnad, fr SÖ.

4 Skarpö 1:10, fr NV.

4 Skarpö 1:10, fr S, till vänster ekotempel/paviljong.

7 LYCKEDAL

Det fanns en gruva ovan Lyckedal fram till mitten av 1800-talet, där man bröt fältspat, som bl.a. exporterades till Tyskland.

Den första båtbyggan för ångbåtstrafik till Skarpö byggdes vid Lyckedal. Enligt uppgift av bönderna på ön.

Här höll många fiskare till även om de flesta bodde på andra sidan ön mot Rindösundet.

Sommargäster kom redan på 1890-talet då husen byggdes.

Idag utgör Lyckedal ett gott exempel på 1800-talsbebyggelse med enstaka sommarnöjen och glest placerade egnahem för bofasta och verksamma inom området. Det är övervägande 1½ planshus med sadeltak och glasade verandor. Det påminner en del om Skarpövik- som också präglats av fiskare och andra bofasta som haft sin utkomst genom diverse arbeten på ön eller på närliggande platser - bl a i Vaxholm.

På berget längre från vattnet finns sportstugor från 1900-talets första hälft.

- 1 Lyckedalsvägen
- 2 Skarpö 1:286 sommarnöje från tidigt 1900-tal
- 3 Vy mot Skarpö 1:328 och 1:17
- 4 Skarpö 1:330, 1:377, 1:327
- 5 Skarpö 1:330
- 6 Skarpö 1:326

3 Vy från väster mot Skarpö 1:328 & 1:17.

4 Skarpö 1:330, 1:377 & 1:327, fr S.

5 Skarpö 1:330, fr S.

6 Skarpö 1:326, fr S.

8 SKARPÖ GÅRD

Skarpö gård delades på 1980-talet och Ingvar och Elisabeth Karlöf har på denna del får- och hästskötsel.

Området är sparsamt bebyggt med hus från sent 1900-tal.

Ägorna upptar en avsevärd del av Skarpös obebyggda mark.

- 1 Skarpövägen
- 2 Skarpö 1:377
- 3 Skarpö 1:186

2 Skarpö 1:373, fr S.

2 Skarpö 1:373, stall, fr SÖ.

Skarpö 1:186, fr SV.

9 BJÖRKUDDEN

Brygga för passbåtar sedan sekelskiftet 18/1900.

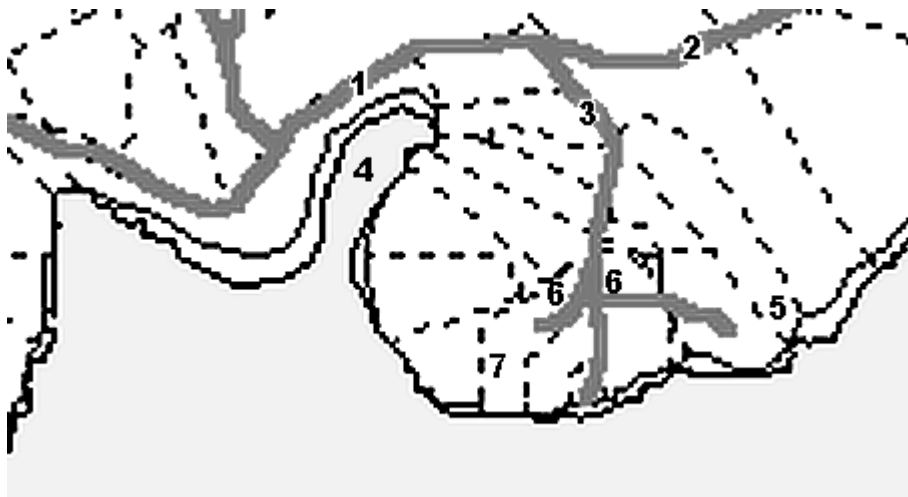
Flera fiskare bodde här. Herbert Magnusson som tillhörde lantbrukarsläkten i Skarpöby var fiskare. Albert var bonde. Barnen sålde marken.

Det gick en vinterväg mellan Rindöby till Magnussons båthus vid Björkudden.

När isen höll spelade man bandy bl.a. på maren innanför Björkudden.

Området består i huvudsak av en småskalig, blandad sommarstugebebyggelse och äldre enklare egnahem med uthus och anlagda trädgårdar med fruktträd och grönsaksland på den gamla åkermarken.

Ett par mycket välhållna och framträdande, men inte dominerande, sommarvillor från sekelskiftet bidrar till en helhetsbild av en sommaridyll från 1900-talets första hälft. Den ena sommarvillan ligger lågt vid stranden i öster. Den andra är högre belägen på sydslänten mot vattnet på en kulle i västra delen av området

- 1 Skarpövägen
- 2 Kursgårdsvägen
- 3 Björkuddevägen
- 4 Maren
- 5 Skarpö 1:197
- 6
- 7

5 Vy mot öster. Skarpö 1:198 & 1:199.

6 Björkuddevägen mot norr. Skarpö 1:387 & 1:198.

7 Skarpö 1:197, sommarvilla, byggd 1905-07, fr SÖ.

10 SYSTEMBOLAGETS KURSGÅRD

Ursprungligen har marken legat under godset Erstavik i Nacka.

Österängsudden/Nordkap/Markisen Lagergrens udde var ett populärt strövområde för bär- och svamplockning. Där fanns förr endast en liten sportstuga.

1978 började planerna på en kursgård åt Systembolaget. Efter en del protester startade bygget, varvid ett antal åldriga ekar fick stryka på foten.

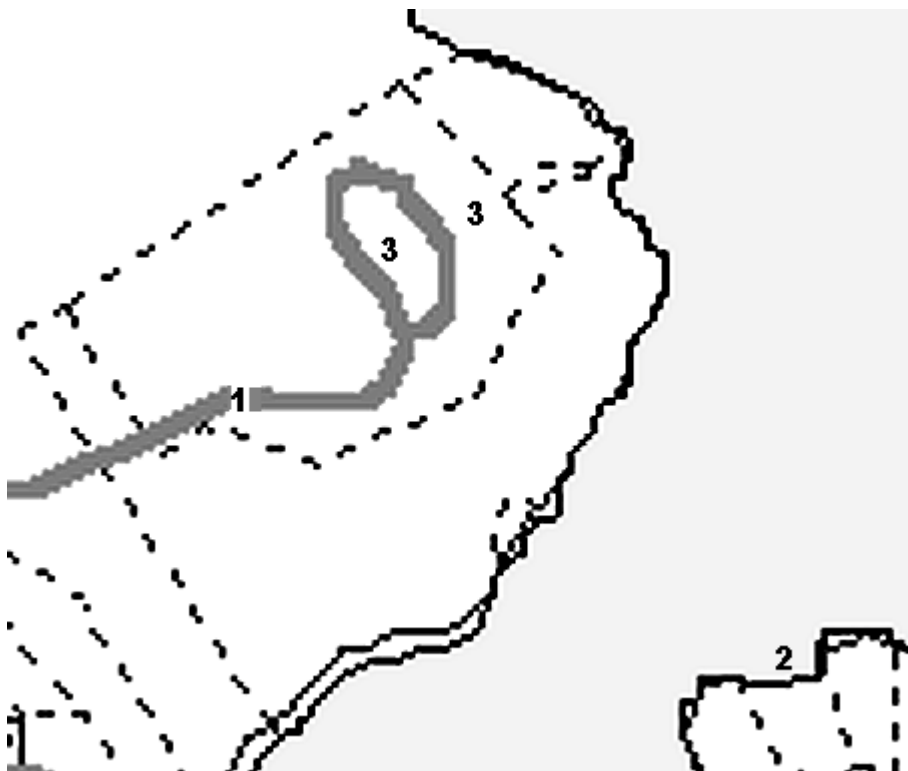
Arkitekt P.O. Olsson ritade kursgården 1979. Det var konferensdelen i slutningen mot vattnet plus tio små stugor som tjänade som hotelldel och semesterhem för anställda vid Systembolaget.

1993 byggdes huvudbyggnaden till efter ritningar av arkitekt Mårten Dahlin.

2003 fick man riva nio av de små stugorna på grund av mögelskador; en finns alltså kvar.

Arkitekt Lars Erik Svensson ritade den nya hotellanläggningen som just har färdigställts.

Hela anläggningen har ljusa och luftiga interiörer. Inredningen av möbler och konstnärlig utsmyckning utgörs av produkter av nordiska, svenska och inte minst lokala konstnärer och formgivare.

- 1 Kursgårdsvägen
- 2 Pukholmen
- 3 Kursgården

3 Skarpö 1:376, Kursgården, byggd 1978 & 1993, fr SV.

3 Skarpö 1:376, Storstugan/hotellet, byggt 2003, fr S.

3 Skarpö 1:376, till vänster ligger den enda kvarvarande av tio ursprungliga stugor, fr SÖ.

KÄLLOR

Tryckta

Johansson, Tore: En Skarpöpojke berättar, 1983

Johansson, Tore: Från Stegesund till Hamngatan, 1989

Matz, Edvard & Erling: Sällsamheter i Stockholms Skärgård, 1978.

Nordström, Alf: Vägvisare till skärgården i Stockholm, 1992.

Pihl Atmer, Ann-Katrin: Sommarnöjet i Skärgården, 1987.

Wästberg, Per: Sommaröarna, 1982

Åkerman, Anders: Stockholms skärgård från A till Ö, 1991

Otryckta

Intervjusamtal med Bertil Jansson i Lyckedal.